

Anna Błaszowska
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Uniwersyteckie Centrum Sportowe

TORUŃSKI SPORT ŻUŻLOWY W LATACH 1930–1989

Cel badań. Celem podjętych badań jest przedstawienie rozwoju sportu żużlowego w Toruniu na podstawie przeprowadzonej eksploracji zasobów archiwalnych i kwerendy zbiorów bibliotek regionalnych. **Materiał i metody.** Aby osiągnąć założone cele badawcze, przeprowadzono przede wszystkim analizę dostępnych materiałów archiwalnych i literatury. Metoda ta umożliwiła sformułowanie pytań i hipotez badawczych. Dzięki użyciu metody opisowej możliwe było utrzymanie chronologii wydarzeń. **Wyniki.** Toruński Klub Żużlowy w latach 1930–1989 borykał się z licznymi problemami organizacyjnymi i finansowymi. Dysponował wprawdzie bardzo dobrą kadrą trenerską i zawodniczą, jednak nie zawsze odnosił oczekiwane sukcesy. Trudne początki lat 30. XX w., tragedia drugiej wojny światowej, a także brak potencjalnych organizatorów sportu motorowego w Toruniu na długo wykluczyły z rozgrywek ligowych toruński zespół. Pomimo licznych przeciwności sport żużlowy wpisał się jednak w historię sportu w tym mieście. **Wnioski.** Historia rozwoju sportu żużlowego w Toruniu sięga lat 30. XX w. Zgodnie z analizą dostępnych materiałów archiwalnych można stwierdzić, iż dyscyplina ta była nieodzownym elementem toruńskiej areny zmagania sportowych. Znamienni zawodnicy, którzy startowali w barwach Toruńskiego Klubu Żużlowego, bezpośrednio wpłynęli na rozwój tej dyscypliny sportu w Toruniu. Problemy, z jakimi borykali się przedstawiciele zarządu klubu były na tyle poważne, iż nie jednokrotnie zagroziły toruńskiemu sportowi motorowemu. Toruński sport motorowy w latach 1930–1989 wpłynął bezpośrednio na współczesną organizację tej dyscypliny sportu w Toruniu. W omawianym przedziale czasowym rozwijał się w sposób prawidłowy i adekwatny do stanu politycznego, ekonomicznego i społecznego państwa.

Słowa kluczowe: sport żużlowy, historia sportu, Toruń

WPROWADZENIE

Geneza sportu motorowego sięga początków XX w. Pierwotnie wyścigi organizowano nieregularnie, na motocyklach drogowych. Nawierzchnia, na której odbywały się zmagania sportowe, była zazwyczaj trawiasta, choć zdarzały się również zawody na torach kolarskich. Za inaugurację sportu żużlowego na miękkiej nawierzchni przyjęto zawody motocyklowe rozegrane 15 grudnia 1923 r. na australijskim torze West Maitland. Zorganizował je Nowozelandczyk Johnnie Hoskins, którego uznano za twórcę nowoczesnej formy

Praca wpłynęła do Redakcji: 18.06.2018
Zaakceptowano do druku: 25.07.2018

Adres do korespondencji: Anna Błaszowska, Uniwersyteckie Centrum Sportowe, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, ul. Gagarina 35, 87-100 Toruń, e-mail: ablaszkowska@umk.pl

Jak cytować:

Błaszowska, A. (2018). Toruński sport żużlowy w latach 1930–1989. *Rozprawy Naukowe AWF we Wrocławiu*, 63, 167–176.

zawodów żużlowych. Należy zwrócić uwagę, że współzawodnictwo motocyklowe było jedynie imprezą towarzyszącą wystawie rolniczej. Niektórzy autorzy książek i artykułów podejmujących temat sportu żużlowego wskazują, iż tego typu wyścigi organizowane były już wcześniej, nie tylko w Australii, ale także w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie czy nawet Republice Południowej Afryki¹. Niemniej jednak to właśnie za sprawą Hoskinsa żużel stał się popularny również w Europie, co było bezpośrednim czynnikiem determinującym szybki i gwałtowny rozwój tej dyscypliny sportu².

Pomysł przeniesienia sportu żużlowego do Europy pojawił się w pierwszej połowie lat 20. XX w. Pierwsze udokumentowane zawody w *dirty-tracku*, czyli na nawierzchni żużlowej, rozegrano w Manchesterze 25 czerwca 1927 r. Inauguracyjne zawody w Anglii odbyły się 19 lutego 1928 r. na torze Old High Beech w Epping Forest. Według informacji zamieszczonych w dzienniku „Daily Mirror” zawody te były oglądane przez około 30 tysięcy widzów³. Nowa, szybko rozwijająca się dyscyplina sportu zrobiła na Wyspach Brytyjskich dużą karierę. Już w roku 1929 powstało pierwsze stowarzyszenie reprezentujące interesy żużlowców. Powołano również Association of Motor-Cycle Track Racing Promoters, które miało za zadanie zrzeszanie promotorów nowego sportu.

W 1929 r. powstała pierwsza liga żużlowa, a 22 czerwca 1929 r. zainaugurowano międzynarodowe zawody sportowe. Swoją popularność sport żużlowy zaczął zdobywać w Danii, Niemczech, Jugosławii, a nawet Czechosłowacji. W Szwecji początkowo został zabroniony, gdyż uznano go za niebezpieczny⁴, jednak wprowadzenie zawodów żużlowych do kalendarza sportowego mistrzostw świata przełamało opory Szwecji, która kilka lat później stała się promotorem tej dyscypliny sportu. Pierwsze mistrzostwa świata zorganizowane pod patronatem Międzynarodowej Federacji Motocyklowej (MFM) okazały się wstępem do długiej historii wyścigów torowych.

W 1926 r. powstał Polski Związek Motocyklowy, a rok później Polska została członkiem MFM⁵. Bezsporny początek *dirty-tracku* w Polsce datuje się na przełom lat 20. i 30. XX w. To właśnie wtedy zaczęły docierać informacje o specyfice nowego sportu w Anglii. Od tamtej pory stał się on jedną z najbardziej popularnych dyscyplin sportowych w kraju. Należy jednak zauważyć, że podobnie jak na świecie, pierwsze wyścigi motocyklowe w Polsce rozgrywano dużo wcześniej, ale ówczesna ich forma nie miała nic wspólnego z *dirty-trackiem*. Za początek sportu żużlowego w Polsce przyjęto 12 października 1930 r., kiedy na nowo otwartym pierwszym w kraju torze w Mysłowicach zorganizowano premierowe zawody⁶. W publikacjach związanych ze sportem żużlowym ustalenie niepodważalnej daty „narodzin” sportu żużlowego w Polsce nie zostało rozwiązane. W jednym z listopadowych numerów poznańskiego dwutygodnika „Samochód, Motocykl, Samolot” można znaleźć notatkę dotyczącą dziesięciolecia oddziały motocyklowego „Unia”⁷. Bez względu jednak na to, którą z podanych dat uzna się za oficjalny początek sportu żużlowego, dyscyplina ta zdobyła w Polsce ogromną popularność.

¹ W. Pietrzak, *Ze starych kronik i nowszych*, „Speedway Journal”, 1989, nr 2, s. 12.

² R. Noga, *Żużel w PRLu. Sport żużlowy w Polsce w latach 1948–1989*, Toruń 2016, s. 23.

³ England’s first Wight of Austalias big sport, „Daily Mirror”, 1928, nr 7572, s. 1.

⁴ A. Martynkin, *Czarny sport*, Warszawa 1973, s. 19–20.

⁵ W. Pietrzak, *Ci wspaniali mężczyźni*, W: A. Karaczun, W. Pietrzak (red.), *40 lat służbie motorozacji. Historia Polskiego Związku Motorowego*, PZM, Warszawa 1991, s. 17.

⁶ R. Noga, *op. cit.*, s. 26.

⁷ *Ibidem*, s. 26.

Stan badań

Piśmiennictwo związane z poruszaną tematyką obejmuje szereg zróżnicowanych publikacji oraz nieliczne prace dyplomowe. Dostępnych jest kilka opracowań odnoszących się do rozwoju sportu żużlowego, w szczególności w Wielkiej Brytanii, Stanach Zjednoczonych czy Skandynawii. Z perspektywy niniejszych badań istotne były jednak publikacje dotyczące polskiego sportu żużlowego. Do kluczowych należy zaliczyć tekst Szwendrowskiego *Na ostrym wirażu*⁸ czy pracę Nogi *Żużel w PRL-u. Sport żużlowy w Polsce w latach 1948–1989*⁹. Godne uwagi jest też opracowanie Delijewskiego *Życie na torze*¹⁰. Historię sportu żużlowego w konkretnych miastach można odnaleźć w twórczości Gomółki (*Tarnowski sport żużlowy*¹¹) czy Grzonki (*Speedway. Mała encyklopedia*)¹². Jest też kilka opracowań omawiających dzieje klubów sportowych. Po przeprowadzonej kwerendzie bibliotecznej, obejmującej zbiory biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, a także Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnica Kopernikańska w Toruniu, należy stwierdzić, iż publikacje na temat sportu motorowego w tym mieście są skromne. Jediną zweryfikowaną przez autorkę pozycją była publikacja Błażejewskiego *Anioły na torze. Historia toruńskiego żużla 1930–2001*¹³. Wyniki kwerendy bibliotecznej oraz weryfikacja piśmiennictwa związanego z rozwojem sportu żużlowego w Toruniu wywołały potrzebę pogłębienia tego zagadnienia w celu wypełnienia luki w historiografii dziejów sportu w tym regionie.

CEL BADAŃ

Głównym celem badań było:

- szczegółowe przedstawienie historii sportu motorowego w Toruniu na podstawie organizacji i funkcjonowania Toruńskiego Klubu Sportowego w okresie 1930–1989;
- uchwycenie uwarunkowań i dynamiki rozwoju sportu motorowego w Toruniu przy uwzględnieniu szerszego kontekstu historycznego.

Praca zawiera również cele aplikacyjne, w tym:

- przybliżenie charakterystyki sportu motorowego w Toruniu osobom potencjalnie zainteresowanym tą problematyką, jak również tym, którzy chcieliby zrozumieć specyfikę działalności Toruńskiego Klubu Żużlowego;
- wzbogacenie wiedzy kadr zarządzających w celu ułatwienia procesu dydaktycznego.

Pytania badawcze:

- Jak rozwijał się sport żużlowy w Polsce i jakie czynniki wpłynęły na rozwój tej dyscypliny sportu w Toruniu w określonych cezurach chronologicznych?
- Jaki związek z rozwojem sportu żużlowego w Toruniu miała działalność tamtejszego klubu żużlowego zajmującego się popularyzowaniem sportu motorowego?

⁸ W. Szwendrowski, *Na ostrym wirażu*, SiT, Warszawa 1956.

⁹ R. Noga, *op. cit.*, UMK, Toruń 2016.

¹⁰ J. Delijewski, *Życie na torze*, KAW, Poznań 1986.

¹¹ A. Gomółka, *Tarnowski sport żużlowy*, Tarnów 1996.

¹² H. Grzonek, *Speedway. Mała encyklopedia*, G-kwadrat, Warszawa 1996.

¹³ K. Błażejewski, *Anioły na torze. Historia toruńskiego żużla 1930–2001*, Baard, Toruń 2002.

W badaniach oparto się na następujących hipotezach roboczych:

- Sport żużlowy w Toruniu istniał od 1927 r., jednak organizacja życia sportowego oraz profesjonalne rozgrywki sportowe były prowadzone od 1930 r.
- Od 1927 r. Toruń stał się częstym gospodarzem rozgrywek sportowych w zakresie sportu motorowego.
- Sport motorowy w Toruniu zawsze był propagowany przez jeden klub sportowy, który na przestrzeni lat wielokrotnie zmieniał swoją nazwę.
- Sport żużlowy w Toruniu, cieszył się dużą popularnością wśród kibiców sportowych.
- W Toruńskim Klubie Motorowym zawsze istniały problemy organizacyjne.

Opisując obszar badawczy, skoncentrowano się przede wszystkim na uchwyceniu dynamiki i mechanizmów zmian zachodzących w procesie rozwoju tej dyscypliny sportu w Toruniu. Nie ma możliwości abstrahowania od szerszego kontekstu historycznego i jego wpływu na perspektywy zmian i kierunki dalszego rozwoju, dlatego cezury czasowe sięgają 1989 r.

MATERIAŁ I METODY

Aby osiągnąć założone cele badawcze, przeprowadzono przede wszystkim analizę dostępnych materiałów archiwalnych i literatury, które to studia umożliwiły sformułowanie pytań i hipotez badawczych. Zastosowanie metody opisowej pozwoliło na utrzymanie chronologii wydarzeń.

Przyjęte ramy czasowe związane były z dynamiką rozwoju sportu motorowego w Polsce i w Toruniu. W 1930 r. w Toruniu zorganizowano pierwsze zawody motorowe, a rok 1989, w którym dokonały się istotne zmiany ustrojowe, stał się końcem pierwszej fazy rozwoju sportu żużlowego w kraju. Po tym okresie sport, w tym także motorowy, zaczęto organizować już na innych zasadach, ściśle związanych z ówczesną sceną polityczną¹⁴.

WYNIKI

Toruński sport żużlowy, podobnie jak inne ośrodki sportowe, rozwijał się dynamicznie. Jego początków należy szukać na torach o tzw. zimnej nawierzchni¹⁵. Ten rodzaj sportu motorowego znacznie odbiegał od *dirty-track*. Forma ta była natomiast bardzo dobrym wstępem do sportu ligowego. Zimowa odmiana sportu motorowego nie znalazła jednak w Toruniu odpowiedniego promotora, który zająłby się jej rozpowszechnieniem. Pierwsze wzmianki dotyczące organizacji turnieju motorowego, którego forma była zbliżona do omawianej w tym okresie, pojawiły się w „Kurierze Poznańskim” 5 listopada 1927 r. Z zawartych tam informacji wynika, że zawody zostały rozegrane 4 listopada 1927 r. na torze o długości 11,5 m. Turniej zorganizowano z okazji jubileuszu Toruńskiego Klubu Sportowego (dalej: TKS) i bez wątpienia dał początek regularnym rozgrywkom sportu żużlowego w Toruniu. Inną kluczową datą był 28 sierpnia 1930 r., kiedy to Toruński Klub Motocyklowy przeprowadził kolejną zwozdy¹⁶.

¹⁴ R. Noga, *op. cit.*, s. 15.

¹⁵ Zimna nawierzchnia oznaczała śnieg bądź lód jako podłoże do wyścigów.

¹⁶ W kolejnych latach klub ten zmieniał nazwę na: Klub Motocyklowy Toruń (1931–1936), Toruński Klub Motocyklowy (1946), Klub Sportowy „Gwardia” Toruń (1948–1954), Toruński Klub

Interesujące wydaje się to, że początkowo zawody motocyklowe organizowane były wraz z rozgrywkami kolarskimi. Pomysłodawcą turnieju motocyklowego był Klub Sportowy „Gryf”¹⁷. Wszystkie wyścigi odbywały się na stadionie sportowym, zlokalizowanym przy ul. Bema¹⁸. Ciekawym aspektem tego cyklu zawodów sportowych było przede wszystkim to, że miejscem współzawodnictwa nie był specjalnie przystosowany stadion żużlowy, a bieżnia lekkoatletyczna. Zgodnie z informacjami zamieszczonymi w „Kurierze Poznańskim” zawody zgromadziły 2 tysiące widzów¹⁹. Żadna z dotychczasowych imprez sportowych nie cieszyła się większą popularnością. Istotnym elementem odróżniającym zmagania motocyklowe organizowane w Toruniu było ściganie się sportowców na dystansie 5 okrążeń. Była to nowość w perspektywie lokalnej, gdyż zarówno w Bydgoszczy, jak i Grudziądzu żużlowcy mieli do pokonania 4 okrążeń.

Kolejną imprezę motocyklową zorganizowano 19 października 1930 r. Uczestnicy zmagania sportowych walczyli o tytuł mistrza Klubu Motocyklowego (dalej: KM) „Gryf” Toruń. Wzięło w nich udział 18 zawodników, a wymiar promocyjny imprezy był większy niż podczas pierwszych zawodów motorowych przeprowadzonych w 1930 r.

Pierwsze turnieje sportowe w 1931 r. rozegrano już 10 maja i były to pierwsze w historii mistrzostwa klubowe. Uczestniczyli w nich wyłącznie torunianie. Kolejne zmagania sportowe zorganizowano 2 sierpnia. Zawody miały charakter otwarty i mogli w nich brać udział motocykliści m.in. z Bydgoszczy, Grudziądza, Poznania. Wyścig finałowy odbył się na rekordowym dystansie 20 okrążeń²⁰. Zwycięzcą okazał się Alfons Ziółkowski z Poznania. Pomimo dobrych osiągnięć zawodników impreza została niechlubnie zapisana na kartach historii sportu motorowego ze względu na słabą organizację. Z powodu wewnętrznych problemów kadrowych zarząd KM Toruń już nigdy więcej nie przeprowadził zawodów *dirty-trackowych*. Od tamtej pory sytuacja toruńskiego sportu motorowego stała się trudna. Nie zgłoszono zespołu do eliminacji ligowych, a regres trwał aż do 1936 r.²¹

Ponowne odrodzenie sportu motocyklowego w Toruniu nastąpiło 18 października 1936 r. i było związane z organizacją zawodów towarzyskich. Przygotowaniem wyścigów zajął się nowy zarząd KM Toruń²², którego prezesem został Henryk Żurawski²³. Zawody były pierwszą imprezą sponsorowaną przez podmioty zewnętrzne, w tym 16 toruńskich firm, które ufundowały nagrody dla najlepszych zawodników. W rywalizacji uczestniczyli sportowcy z Torunia, Grudziądza i Wolnego Miasta Gdańsk. W biegu

Motocyklowy Liga Przyjaciół Żołnierza (1956–1960), Motorowy Klub Żużlowy (1961), „Stal Apator” Toruń (1962–1966), „Stal” Toruń (1967–1979), „Apator” Toruń (1980–1992). Więcej: <http://www.krzyzacy.net/apator.phpm> [dostęp 9.09.2017].

¹⁷ Klub powstał w 1921 r.

¹⁸ Stadion ten był stadionem lekkoatletycznym.

¹⁹ R. Noga, *op. cit.*, s. 16.

²⁰ W finale uczestniczyło 4 zawodników. Pierwszym zawodnikiem na mecie był Ziółkowski, drugim Lewandowski, a trzecim Hozakowski. więcej: http://www.speedway.hg.pl/torunskie_turnieje/1_turnieje_cykliczne/torunskie_turnieje_cykliczne.htm

²¹ „Tygodnik Żużlowy”, nr 469, opracował K. Błażejowski. Pobrane 08.09.2017 z: http://www.speedway.hg.pl/193x_194x/1931/1931.htm

²² Ówczesnym prezesem KM Toruń był Żurawski. Więcej: http://www.speedway.hg.pl/trenerzy_mechaniczy_dzialacze/dzialacze.html [dostęp 08.09.2017].

²³ Lita działaczy i prezesów dostępna na stronie http://www.speedway.hg.pl/trenerzy_mechaniczy_dzialacze/dzialacze.html [dostęp 08.09.2017].

finałowym wygrał Jan Witkowski²⁴. Podobnie jak w latach ubiegłych, zawodnicy startowali na dystansie 5 okrążeń. Październikowe rozgrywki były ostatnim przed drugą wojną światową *dirty-trakowym* spotkaniem w Toruniu²⁵.

Działania wojenne zniszczyły dawne miejsce spotkań żużlowych, podobnie jak inne obiekty sportowe. Z tego powodu sport motorowy miał ogromne kłopoty z organizacją rywalizacji po 1945 r. Istotnym problemem był brak sprzętu sportowego, który podczas działań wojennych został zarekwirowany albo przez Wojsko Polskie, albo przez żołnierzy niemieckich. Dopiero w maju 1946 r. reaktywowano Toruński Klub Motocyklowy (dalej: TKM). Jego najlepszym zawodnikiem został Zbigniew Raniszewski. Niestety, klub nie mógł działać samodzielnie, dlatego zawodnicy musieli wstąpić do Zrzeszenia Milicyjnego „Gwardia”. Nadal jednak startowali pod szyldem TKM i tak też byli rozpoznawani w społeczności motorowej. W owym czasie zarząd klubu zorganizował wiele imprez sportowych, w których startowali zawodnicy toruńskiego klubu²⁶. Liczba uczestników zawodów zwiększyła się dwukrotnie w porównaniu z okresem przedwojennym. Wciąż jednak nie dysponowano profesjonalnym torem wyścigowym – zawodnicy nadal musieli rywalizować na bieżni lekkoatletycznej. Pomimo wielu wypadków nie byli też ubezpieczani, ich udział w zawodach był możliwy wyłącznie po podpisaniu zobowiązania do jazdy na własną odpowiedzialność²⁷.

Mimo wielu startów toruńscy zawodnicy nie osiągnęli satysfakcjonujących wyników na arenie krajowej. Największym problemem TKM był brak profesjonalnego sprzętu sportowego. Pomimo licznych porażek toruńska kadra motorowa nie poddawała się, a toruńscy sympatycy „czarnego sportu” na przekór wszystkim przeciwnościom nadal wiernie kibicowali klubowi. Wynikiem ciągłego pragnienia współzawodnictwa stał się zorganizowany w Toruniu 22 września 1946 r. turniej motocyklowy będący częścią inauguracji Dni Torunia. Zawody miały charakter zmagania indywidualnych. Uczestniczyli w nich zawodnicy z Torunia i Bydgoszczy²⁸. Toruńscy motocykliści zaczęli odnosić coraz większe sukcesy sportowe. W 1946 r. zainicjowano kilkadziesiąt imprez motorowych. Zaaranżowane 20 października 1946 r. zawody obserwowało 12 tysięcy widzów, co stanowiło nowy rekord popularności sportu motorowego w Toruniu. Nie zabrakło również jesiennej tury zmagania przeprowadzonej 19 październik 1946 r., a 27 października tego roku przeprowadzono pierwsze po wojnie mistrzostwa Torunia²⁹.

Rok 1948 był niewątpliwie rokiem przełomowym dla odrodzenia sportu motorowego w Toruniu. Zawodnicy TKM uzyskiwali coraz lepsze wyniki. Dysponowali dobrym sprzętem sportowym, który pozwalał im rywalizować z najlepszymi zawodnikami w kraju, wciąż jednak nie mieli kasków czy plastronów ochronnych³⁰.

10 października 1948 r. toruńscy motocykliści zdobyli II miejsce w turnieju motorowym w Inowrocławiu. Podczas zawodów walczyli o puchar przechodni³¹. Do 1948 r.

²⁴ A. Martynkin, *Czarny sport*, SiT, Warszawa 1972, s. 21–34.

²⁵ „Tygodnik Żużlowy”, *op. cit.*

²⁶ Toruński Klub Sportowy.

²⁷ A. Martynkin, *Czarny sport...*, s. 195–220.

²⁸ K. Błażejowski, *Anioły na torze...*, s. 25–28.

²⁹ Na stadionie przy ul. Bema zebrało się ponad 10 tysięcy miłośników sportu motorowego. Zwycięzcą klasy 350 ccm został Zbigniew Raniszewski (Toruński Klub Motorowy).

³⁰ K. Błażejowski, R. Borowy, W. Dobruszek, R. Noga, *Żużlowe vademecum – Liga Polska*, AWA Press, Poznań 1997, s. 25–40.

³¹ http://www.speedway.hg.pl/193x_194x/1931/1931.htm [data dostępu: 08.09.2017].

rywalizowali w drugiej lidze Polskiej Ligi Żużlowej oraz w Poznańskiej Lidze Okręgowej. W 1949 r. Polski Związek Motorowy nie powołał jednak TKM do rozgrywek Polskiej Ligi Żużlowej z powodu braku odpowiedniej liczby zawodników, którzy przechodzili do lepiej prosperujących finansowo klubów sportowych. Ważnym wydarzeniem tego okresu były Indywidualne Mistrzostwa Pomorza zorganizowane w Toruniu 2 października 1949 r. Pomimo ligowych problemów toruńskich zawodników na mistrzostwa przyszło ponad 10 tysięcy widzów. Po raz ostatni zawody przeprowadzono na bieżni lekkoatletycznej przy ul. Bema³².

W 1950 r. rozpoczął się rozwój profesjonalnego sportu motorowego w Toruniu. Niektóre źródła podają, że w tym roku TKM przystąpił do rywalizacji w Pomorskiej Lidze Okręgowej, w której współzawodniczył z takimi klubami, jak „Unia” Inowrocław, „Stal” Nakło, „Stal” Gdańsk czy „Spójnia” Włocławek. Pierwsze zawody, zorganizowane 10 kwietnia, odbyły się przy obecności czterotysięcznej widowni. Uczestniczyli w nich żużlowcy klubów z Chełmna, Włocławka, Bydgoszczy, Inowrocławia, Grudziądza i Torunia³³. 18 maja 1950 r. zawodnicy „Gwardii” Toruń pierwszy raz w historii triumfowali nad „Unią-Olimpia” Grudziądz oraz Związkowcem „Ciuavia” Inowrocław. Pomimo znakomitej dyspozycji toruńscy zawodnicy, na skutek niemożności startu w eliminacjach do pierwszej ligi w 1948 r., nie mogli rywalizować w ramach Pierwszej Polskiej Ligi Żużlowej. Wspierali jednak „Gwardię” Bydgoszcz, która dzięki Zbigniewowi Raniszewskiemu oraz Alojzemu Zakrzewskiemu wystartowała w Polskiej Lidze Żużlowej. 12 sierpnia 1951 r. torunianie wygrali w turnieju przeprowadzonym w ramach Pomorskiej Ligi Okręgowej. Ostatecznie „Gwardia” Toruń zajęła w niej drugie miejsce, ustępując jedynie „Stali” Nakło³⁴.

Torunianie mieli także możliwość brania udziału w zawodach motocyklowych organizowanych w miastach ościennych. Zgodnie z informacją zamieszczoną w „Ilustrowanym Kurierze Polskim” z 27 lipca 1952 r. w podtoruńskiej wsi Ostaszewo przeprowadzono profesjonalne zawody motocyklowe, podczas których toruńska „Gwardia” zajęła pierwsze miejsce, wygrywając z gospodarzami wynikiem 18:9. Najważniejsza była jednak rywalizacja ligowa. W okręgu pomorskim w strefie północnej toruńscy sportowcy okazali się najlepsi, pokonując „Gwardię” II Bydgoszcz i „Stal” Nakło³⁵.

Kluczową datą dla rozwoju sportu motorowego w Toruniu był 14 czerwca 1953 r., kiedy zorganizowano pierwsze zawody sportowe rozgrywane na torze trawiastym. Zawodnicy rywalizowali o „Błękitną Wstęgę” Grodu Kopernika. Największym osiągnięciem torunian w 1953 r. było jednak zdobycie wicemistrzostwa na motocyklach przystosowa-

³² Kolejnym obiektem sportowych zmagani motorowych stał się stadion na ul. Broniewskiego, na którym zajmowano się ujeżdżaniem koni. Na tym stadionie ścigano się do końca 2008 r., by w końcu przenieść się na nowoczesny obiekt sportowy – MotoArena Toruń na ul. Pera Johnssona 7. Więcej o infrastrukturze sportowej: A. Martynkin, *Czarny sport...*, s. 105–155.

³³ Podczas tych zawodów rozegrano aż 17 biegów. W kategorii 125 ccm zwyciężył Grzask (Włocławek), 250 ccm – Czajkowski (Toruń), 350 ccm – Chałupczak (Inowrocław). Więcej: W. Dobruszek, *Żużlowe ABS*, Tom I, Danuta, , Leszno 2004, s. 60–85.

³⁴ Na 3 miejscu uplasowała się „Gwardia” II Bydgoszcz. Więcej: W. Dobruszek, *Żużlowe ABS...*, s. 101–130.

³⁵ K. Błażejowski, R. Borowy, W. Dobruszek, R. Noga, *op. cit.*, s. 45–55.

nych³⁶ w ramach eliminacji tworzącej się Polskiej Ligi Żużlowej³⁷. Niestety, od 1952 r., kiedy zakazano używania motocykli przystosowanych na bieżniach lekkoatletycznych, z liczba startujących klubów sportowych zmniejszyła się. „Gwardia” Toruń także zakończyła swoją działalność, a jej obowiązki związane z organizacją zawodów sportowych przejęła Liga Przyjaciół Żołnierza³⁸.

W 1955 r. rozpoczęto w Toruniu działania na rzecz budowy boiska żużlowego. Inwestycja ta miała zapewnić powrót „czarnego sportu” do Torunia. Choć toruńscy żużlowcy nie znaleźli się w składzie Ligi Drużynowych Mistrzostw³⁹ Polski, to jednak 16 października 1955 r. rozegrano turniej towarzyski, a dochód ze spotkania przeznaczono na budowę nowego toru żużlowego⁴⁰. W związku z podjęciem decyzji o rozbudowie infrastruktury sportowej na spotkaniu rady Toruńskiego Klubu Motorowego Liga Przyjaciół Żołnierza 12 kwietnia 1957 r. zawiązano komitet organizacyjny. W wyniku prac oraz pomocy społeczności lokalnej 20 października nastąpiło oficjalne otwarcie przebudowanego obiektu. Pomimo opóźnień udało się też zorganizować na nim dwukrotnie zawody. Nowa baza sportowa oraz ogólna atmosfera sprzyjała odrodzeniu się sportu motorowego w Toruniu, czego konsekwencją było przystąpienie toruńskiego klubu do profesjonalnej ligi sportowej. 6 lipca 1958 r., po siedmiu latach, toruńscy zawodnicy zaprezentowali się podczas pierwszej oficjalnej rywalizacji sportowej⁴¹. Ówczesnym trenerem zespołu był Alfons Zakrzewski. Pracowity sezon zakończył się Indywidualnymi Mistrzostwami Torunia rozegranymi 9 listopada 1958 r.⁴²

9 czerwca 1959 r. miało miejsce pierwsze w historii Torunia międzynarodowe spotkanie sportowe z Czechosłowacją. Pomimo wzmocnienia pierwszoligowymi zawodnikami z Bydgoszczy torunianie musieli uznać wyższość gości. W 1960 r. toruńscy zawodnicy zajęli 9 miejsce w ramach Drugiej Ligi Żużlowej. Ich trenerem był wówczas Andrzej Szadziński. Rok później żużlowcy Motorowego Klubu Żużlowego zajęli 7 miejsce, w 1962 r. zostali sklasyfikowani już na 3 miejscu, by rok później zanotować ponowny spadek o trzy pozycje. W sezonie 1965 r. zawodnicy wywalczyli 4 miejsce⁴³. W latach 1961–1970 trenerem toruńskich zawodników był Marian Rose, a w 1972 r. kierownikiem drużyny został Mieczysław Mikołajewicz⁴⁴.

Jednym ze słabszych pod względem osiągnięć sportowych sezonów był rok 1970, w którym zawodnicy z Torunia uzyskali ostatnie miejsce w Drugiej Lidze Żużlowej. Nie był to jednak spadek długotrwały, bowiem już w 1972 r. znów powrócili na podium, zajmując 3 miejsce. Rok później „Stal” Toruń zdobyła wicemistrzostwo Ligi, by w 1974 r. zakończyć sezon na odległym 5 miejscu. Zawodnicy „Stali” ponownie wywalczyli wicemi-

³⁶ Są to motocykle dopuszczone do rozgrywek ligowych.

³⁷ Więcej: http://www.speedway.hg.pl/195x_196x/1953/1953.htm [data dostępu: 09.09.2017].

³⁸ A. Martynkin, *Czarny sport...*, s. 200–217.

³⁹ „Ilustrowany Kurier Polski”, s. 17, Więcej informacji na stronie: http://www.speedway.hg.pl/195x_196x/1956/1956.htm [dostęp 9.09.2017].

⁴⁰ Turniej zorganizowano w ramach pogłębiania przyjaźni polsko-radzieckiej pod patronatem „Tygodnika LPŻ”. W turnieju wystartowali zawodnicy z Bydgoszczy i Świecia.

⁴¹ Rywalizacja w ramach państwowych lig sportowych.

⁴² Pierwsze miejsce zajął Tadeusz Jaworski, drugie – Leszek Zalewski, trzecie – Marian Rose; więcej: W. Dobruszek, *Żużlowy Leksykon Ligowy...*, s. 111–134.

⁴³ Należy zauważyć, że od 1963 r. rozgrywano dwuletni cykl ligi.

⁴⁴ K. Błażejowski, R. Borowy, W. Dobruszek, R. Noga, *op. cit.*, s. 57–67.

strzostwo w 1975 r. Potem, aż do 1982 r., pozostawali już jednak poza podium⁴⁵. Należy zauważyć, że od 1976 r. zawodnicy „Stali” Toruń rywalizowali w Pierwszej Lidze Żużlowej⁴⁶.

W 1986 r. reprezentanci „Apatora” Toruń odnieśli triumf w Pierwszej Lidze Żużlowej, pokonując „Polonię” Bydgoszcz, „Unię” Leszczno oraz „Falubaza” Zielona Góra. Trenerem zwycięskiej drużyny był wówczas Jan Ząbik. Po zmianach w punktacji w 1988 r. zawodnicy „Apatora” znaleźli się na 4 miejscu, a w 1989 r. spadli w ogólnej punktacji o kolejne trzy pozycje.

WNIOSKI

Organizacja sportu motorowego w Toruniu często pozostawiała wiele do życzenia. Toruński Klub Sportowy w latach 1930–1989 borykał się z problemami organizacyjnymi i finansowymi. Chociaż dysponował bardzo dobrą kadrą zarówno trenerską, jak i zawodniczą, nie zawsze odnosił oczekiwane sukcesy. Trudne początku lat 30., tragedia drugiej wojny światowej, a także brak potencjalnych organizatorów sportu motorowego w Toruniu na długo wykluczyły z rozgrywek ligowych toruński zespół. Jednak pomimo wielu przeciwności, w tym braku odpowiedniego sprzętu, dogodnej infrastruktury sportowej, torunianie zawsze wierzyli w siłę „czarnego sportu” w swoim mieście. Wspólnymi siłami doprowadzili do renowacji stadionu żużlowego, a dostosowanie go do wymagań ligowych pozwoliło zawodnikom na powrót myśleć o szansach ligowych. Reprezentanci jedyne toruńskiego klubu żużlowego od czasu rozpoczęcia rywalizacji w rozgrywkach ligowych nigdy w omawianym okresie nie zostali z nich wyeliminowani. Toruń stał się jednym z miast, w których organizowane były międzynarodowe turnieje sportowe. Widzowie i sympatycy toruńskiego klubu nigdy nie zawiedli. Niezależnie od wyników w ramach ligi państwowej zawsze wiernie kibicowali swoim „Aniołom”. „Czarny sport” mimo wielu tragicznych w skutkach wypadków i ofiar, w tym śmiertelnych, na zawsze wpisał się w historię sportu toruńskiego.

BIBLIOGRAFIA

A. Źródła

I. Źródła archiwalne

- Wojewódzka Bibliotek Publiczna – Książnica Kopernikańska.
Biblioteka Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.
Biblioteka Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.

II. Źródła drukowane

Prasa codzienna i czasopisma

- Daily Mirror* 1930–1989.
- Ilustrowany Kurier Polski* 1930–1989.
- Kurier Poznański* 1930–1939.
- Tygodnik Żużlowy* 1990.

⁴⁵ Kolejne wicemistrzostwo zdobyto dopiero w 1983 r.; K. Błażejowski, R. Borowy, W. Dobruszek, R. Noga, *op. cit.*, cz. II, s. 110–118.

⁴⁶ K. Błażejowski, R. Borowy, W. Dobruszek, R. Noga, *op. cit.*, cz. II, s. 65–80.

B. Literatura

- Błażejowski, K. (2002). *Anioły na torze. Historia toruńskiego żużla 1930–2001*. Toruń: Baard.
- Błażejowski, K., Borowy, R., Dobruszek, W., Noga, R. (1997). *Żużlowe vademecum – Liga Polska*. Część I. Poznań: AWA Press.
- Błażejowski, K., Borowy, R., Dobruszek, W., Noga, R. (1997). *Żużlowe vademecum – Liga Polska*. Część II. Poznań: AWA Press.
- Delijewski, J. (1986). *Życie na torze*. Poznań: KAW.
- Dobruszek, W. (2013). *Żużlowy leksykon ligowy*. Tom 3. Leszno: Danuta.
- Gomółka, A. (1996). *Tarnowski sport żużlowy*. Tarnów: Mała Poligrafia Redemptorystów.
- Grzonek, H. (1996). *Speedway. Mała encyklopedia*. Warszawa: G-kwadrat.
- Koperski, B. (1975). *Wszystko o... Żużel, żużlowcy...* Warszawa: KAW.
- Martynkin, A. (1972). *Czarny sport*. Warszawa: SiT.
- Noga, R. (2016). *Żużel w PRL'u. Sport żużlowy w Polsce w latach 1948–1989*. Toruń: WN UMK.
- Pietrzak, W. (1989). Ze starych kronik i nowszych. *Speedway Journal*, 2, 15–18.
- Pietrzak, W. (1991). Ci wspaniali mężczyźni. W: A. Karaczun, W. Pietrzak (red.), *40 lat służbie motoryzacji. Historia Polskiego Związku Motorowego* (ss. 23–25). Warszawa: PZM.
- Szwendrowski, W. (1956). *Na ostrym wirażu*. Warszawa: SiT.

C. Netografia

www.speedway.hg.pl

<http://www.krzyzacy.net/apator.php>

ABSTRACT

Motorcycle speedway in Toruń in years 1930–1989

The article presents the development of speedway in Toruń in years 1930–1989. Speedway in Toruń has a long and interesting history, reaching back to 1930. Throughout the discussed period, the discipline faced a lot of organizational problems. What is the most important, though, is that speedway in Toruń has many lovers, and the sports club may expect their support. After 1930, the club took many efforts to become a professional speedway club with professional riders. As a result of numerous financial troubles and sports infrastructure problems, good riders moved to other clubs. However, the speedway sports club in Toruń function till today, and nowadays it is one of the best clubs on the local sports market.

Key words: speedway sport, history of sport, Toruń